

## מצוות העליה לארץ, ישובה וכיבושה בזמן הזה

### הקדמה ומיקוד

לימודינו בסוגיית "מצוות העליה לארץ, ישובה וכיבושה בזמן הזה" יתחלק לששה חלקים (ע"פ כותרות המשנה המובאות בדפי המקורות) **חלק א:** איסור עליה לארץ בזמן הזה- בבלה יובאו ושמה יהיו "ושלושת השבועות"- בחלק זה נלמד את מהותו של איסור העליה לארץ מכח "שלושת השבועות" אותו נקט להלכה האדמו"ר מסטמאר ומדוע לדעת רוב הפוסקים אינו חל הלכה למעשה בימינו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את שני המקורות מהגמ' כתובות (מקורות 23-24) וכן את הרמב"ם העוסק בסוגיה זו ואת הכסף משנה ואבני נזר המפרשים דבריו (על רש"י והלחם משנה ניתן לדלג) לאחר מכן יש ללמוד היטב את הגמ' בכתובות (מקור 30) ואת דברי האבני נזר (מקור 32), והרב ישראלי בפרושם לגמ' זו בהקשרה לימינו. (על האבני נזר מקור 31 ניתן לדלג)

**חלק ב:** מצוות כיבוש וישוב הארץ- שיטת הרמב"ן- בחלק זה נלמד את שיטתו של הרמב"ן ביחס לישוב וכיבוש הארץ בזמן הזה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את כל המקורות בחלק זה ובפרט ללמוד בעיון את דברי הרמב"ן ולעומתו את דברי המגילת אסתר (במידה והזמן לא מאפשר יש לדלג על דברי הרשב"ש והאבני נזר)

**חלק ג:** שיטת ר' חיים המופיע בתוס' - בחלק זה נלמד את שיטתו של הרב חיים המובאת בתוספות ביחס למצוות ישוב הארץ בזמן הזה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את דברי הגמ' בכתובות ואת התוספות שעליה וכן את דברי האבני נזר (על דברי הפתחי תשובה ניתן לדלג)

**חלק ד:** שיטת הרמב"ם- בחלק זה נלמד על שיטת הרמב"ם שהינה המורכבת מבין שיטות הראשונים ביחס למצוות ישוב הארץ. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את שני המקורות מדברי הרמב"ם (מקורות 44-45), לאחר מכן יש ללמוד היטב את דברי האבני נזר והרשב"ש מקור מספר 49. (על דברי הציץ אליעזר והרשב"ש מקורות 47-48 ניתן לדלג)

**חלק ה:** שיטת הריטב"א- בחלק זה נלמד את שיטת הריטב"א בעניין מצוות ישוב הארץ בזמן הזה. יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה.

**חלק ו:** עליה לארץ מצווה או הכשר מצווה- בחלק זה נלמד האם העליה לארץ הינה הכשר מצווה או מצווה בפני עצמה ומהן ההשלכות לשאלה זו. במידה והזמן דחוק יש לדלג לחלוטין על חלק זה.

### איסור עליה לארץ בזמן הזה- בבלה יובאו ושמה יהיו "ושלושת השבועות"

#### 23. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי עמוד ב- קיא עמוד א

ר' זירא הוה קמשתמיט מיניה דרב יהודה, דבעא למיסק לארץ ישראל, דאמר רב יהודה: כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה, שנאמר: +ירמיהו כ"ז+ בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. ורבי זירא? ההוא בכלי שרת כתיב

#### 24. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד א

אמר רב יהודה אמר שמואל: כשם שאסור לצאת מארץ ישראל לבבל, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות.

#### 25. רש"י מסכת כתובות דף קיא עמוד א

כך אסור לצאת מבבל - לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד.

#### 26. רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה יב

לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עכו"ם ואל ידור בחוצה לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, ובפורעניות הוא אומר ואל אדמת ישראל לא יבאו, כשם שאסור לצאת מהארץ לחוצה לארץ כך אסור לצאת מבבל לשאר הארצות, שנאמר בבלה יובאו ושמה יהיו.

#### 27. לחם משנה הלכות מלכים פרק ה הלכה יב

כשם שאסור לצאת מהארץ וכו'. בסוף פ' בתרא דכתובות אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות ופירש"י ז"ל לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד ע"כ, משמע דלית ליה כדברי רבינו דטעמא משום דכתיב בבלה יובאו דסבירא ליה לרש"י ז"ל דהאי קרא דבבלה יובאו לא הוי אלא דלא יעלו לא"י דוקא כדקאמר קרא עד יום פקדי אותם דלא יעלו מאליהם אבל לארצות אחרות ילכו אי לאו טעמא דיש שם ישיבות הרבה וכן נראה עוד שם בגמ' דטעמו של רש"י ז"ל עיקר דאמר שם הדר בבבל כאלו דר

בא"י עוד אמרו שם כשרין שבשאר ארצות בכל קולטתן לקבורה דיש שם זכות תורה אבל רבינו סובר דטעמא דאסור יציאה מבבל לשאר ארצות הוי מטעמא דקרא דבבלה יובאו וכו' וקשה דרב יהודה אמרינהו לתרי מימרי דאיהו אמר לעיל כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה ואיהו אמר נמי להאי מימרא בשם שמואל ואי טעמא דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות הוי משום בבלה, יובאו כדקאמר רבינו למה לא אמר לעיל כל היוצא מבבל עובר בעשה סתם ולמה אמר כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה דמשמע דלשאר ארצות לא וכי תימא לרבנותא נקטיה דאפילו לא"י עובר וכל שכן לשאר ארצות א"כ למה הוצרך תו למימרא לומר דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות ועוד מאי כשם שאסור לצאת וכו' דלפירוש רש"י ז"ל ניחא דכיון דבבל קדושה מחמת התורה אשר בה כא"י כי היכי דמא"י אסור לצאת מפני קדושתה גם מבבל אסור לצאת מפני קדושתה אבל לפירוש רבינו קשה דאין הטעם לאיסור יציאה מבבל מפני הקדושה אלא מפני דאמר קרא בבלה יובאו והשמעה מוכחת כדברי רש"י ז"ל:

### 28. כסף משנה הלכות מלכים פרק ה הלכה יב

כשם שאסור וכו'. שם (דף ק"א) אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות ולעיל מהא (דף ק"י): אמרינן דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם ורבינו כתב המימרא דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות ואף א"י בכלל ומשמע התם בגמרא דאמוראי בתראי נמי הכי ס"ל:

### 29. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנו

ומ"ש הכסף משנה דאמוראי בתראי נמי הכי ס"ל היינו לענין שאר ארצות דכן מבואר בגמ' גבי רבה וכו'. אך העיקר נ"ל בדעת הרמב"ם דבגלות ראשון ה' העשה גם על א"י. ובגלות שני רק על שאר ארצות:

### שאלות לעיון ולהרחבה

**הסבר כיצד הבינו האחרונים (לחם משנה, כסף משנה, ואבני נזר) את דברי הרמב"ם ביחס לעליה לא"י בזמן הזה?**

### 30. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיא עמוד א

ורב יהודה? כתיב קרא אחרינא: +שיר השירים ב'+ השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה וגו'. ורבי זירא? ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה? השבעתי אחרינא כתיב. ורבי זירא? ההוא מיבעי ליה לכדרכי יוסי ברבי חנינא, דאמר: ג' שבועות הללו למה? אחת, שלא יעלו ישראל בחומה; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שש שבועות הללו למה? תלתא - הני דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה? +שיר השירים ב'+ אם תעירו ואם תעוררו כתיב. ורבי זירא? מיבעי ליה לכדרכי לוי, דאמר: שש שבועות הללו למה? תלתא - הני דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים. +שיר השירים ב'+ בצבאות או באילות השדה - אמר רבי אלעזר, אמר להם הקב"ה לישראל: אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו - אני מתיר את בשרכם בצבאות וכאילות השדה.

### 31. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנד

...ועוד עיקר שבועה זו לא ידענו מה טיבה. כי שבועה היא כשהאדם נשבע... ואם השבועה הזאת היתה ע"י שלמה שאמר השבעתי ברוה"ק. ה' מהראוי שיאסוף שלמה כל ישראל שיקבלו עליהם השבועה ולא מציינו כזאת. גם לא יתכן כלל שיבשרם בשורת הגלות וישביעם. ועוד שבועה שהשביע אוה"ע שלא ישתעבדו בהם בישראל יותר מדאי מה טיבה והם לא ידעו כלל מהשבועה... והנה כעין זה נוכל לפרש בשבועות ישראל כי השבועה ה' לשורש נשמותיהם למעלה. וז"ש השבעתי אתכם בנות ירושלים שהם נשמות כמ"ש בזוה"ק ויחי (רמ"ב ע"א) בנות ירושלים אילין נשמתיהון דצדיקיא. והוא כעין שמשביעין את הנשמה קודם ביאתה לעולם תהא צדיק ואל תהי רשע. והוא ג"כ כנ"ל שהנשמה תהי חפצה ורצונה לטוב. ומ"מ ביד הגוף ללכת בשרירות יצרו הרע ולא לשמוע אל הנשמה. וע"כ הוצרכו ישראל בפועל ממש בעוה"ז לקבל התורה באלה ובשבועה ולא סגי במה שמשביעין את הנשמה. ואם לא שקבלו בפועל ממש באלה ובשבועה לא ה' נענשין אם אין שומעין אל הנשמה:

### 32. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנד

איברא דכל זה הוא רק כשאין לו רשות מהממשלה לעלות. אבל אם השיג רשות לעלות ולהתיישב שמה שוב מחויב לעלות דמעתה ליכא הטעם דכל דליתא בציבור ליתא ביחיד שאם יותן רשות לכל ישראל לעלות לא יחשב שעולין בחומה. כי בחומה פרש"י ביד חזקה. גם י"ל כי אם יותן

רשות לכולם יחשב פקודה. אף דבאופן זה היינו בלא פקודה ליתא בציבור. מ"מ י"ל בזה. שנקרא איתא בציבור. אך זה ברור שאין חיוב לעלות אפי' ברשות רק להתיישב שמה בתוך קיבוץ אנשים מישראל הכשרים. כי באם לאו יצא ח"ו שכרו בהפסדו. כי קיבוץ אנשים כשרים הוא תועלת גדול לקיום כל המצות בכלל וביחוד למצות התלויות בארץ כמובן:

### 33. תחומין / כרך י / הרב שאול ישראלי / מסירת שטחים מא"י במקום פקוח נפש

כן פשוט הדבר, שמשניתנה הרשות מטעם השולט במקום, ונוצל הדבר בפועל עם הכרזת המדינה, שוב אין בכוח מי מהאומות, ואפילו כולן יחד, לחזור בהן ולבטל החלטתן. כדרך שלאחר חלות קנין בין מוכר לקונה ובין נתן למקבל, אין ביד המוכר והנותן לחזור בהם...כבר עם קבלת ההחלטה הראשונה הנ"ל על זכות שיבת ישראל לארץ ישראל, נאמר על ידי אחד מגדולי ישראל של הדור שלפנינו, ה"ה הגאון אביר הרועים ר' מאיר שמחה הכהן, ה"אור שמח", כדברים האלה: כעת הסבה ההשגחה, אשר באסיפת הממלכות הנאורות בסאן רעמא, ניתן צו אשר ארץ ישראל תהיה לעם ישראל. וכיון שסר פחד השבועות, וברשיון המלכים קמה מצות ישוב ארץ-ישראל, ששקולה כנגד כל מצוות שבתורה... ואולי על זה נאמר: עד מתי תתחמקין (ירמי' לא). הכרזה זו אישרה את זכות עם ישראל על כל חלקי הארץ. ועליית ישראל לארץ מיד אחר הכרזה זו היתה בגדר קנין חזקה של כל מה שכלול היה אז במיצרי ארץ-ישראל, כלשון ההלכה: "מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן, קנה כולן" (ב"ק יב,א). ואין בכוח מי מהאומות, ואף כולן יחד לחזור בהם. ואשר על כן, קריעת עבר הירדן מעל חלקי א"י בשעתה ע"י ממשלת המנדט נעשתה שלא כדין. ודבר שאין צריך לומר, שהחלטת החלוקה הנוספת של עבר הירדן המערבי, שלפיה באה ההבחנה בין מה שבתוך "הקו הירוק" לבין מה שמעבר לו, נעשה בגזל ממש, וחמסנותא דמלכא אין לה תוקף דין.

### שאלות לעיון והרחבה

**הסבר לפי האחרונים הלל האם האיסור לעלות לארץ כחומה הנובע משלושת השבועות בימינו קיים ומדוע?**

### 34. מצוות כיבוש וישוב הארץ - שיטת הרמב"ן

#### ספרי דברים פסקא פ

(ט) כי יכרית ה' אלהיך את הגוים, עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה יכרית ה' אלהיך את הגוים. אשר אתה בא שמה לרשת אותם מפניך, בשכר שתבוא תירש. וירשתה אותם וישבת בארצם, מכלל שנאמר +דברים יט א+ וירשתה וישבת בעריהם ובבתיהם יכול אי אתה רשיי להוסיף על הבנין תלמוד לומר וירשת אותם וישבת בארצם כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה. וירשת אותם וישבת, מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיה בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה +שם /דברים/ יא לא+ וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים האלה אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה +שם /דברים/ יא לא+ וירשתם אותה וישבתם בה ושמרת לעשות את כל החוקים האלה ואת המשפטים אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל

### 35. השגות הרמב"ן לספר המצוות שכחת העשין

מצוה רביעית שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם (מסעי לג ורמב"ן שם) והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ. ונכפל כזה העניין במצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתב' (דברי' א) באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבוליה ומצריה כמו שאמר ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו'. שלא יניחו ממנה מקום. והראיה שזו מצוה אמרו ית' בענין המרגלים (שם) עלה רש כאשר דבר י"י אלהיך לך אל תירא ואל תחת. ואמר עוד (עקב ט) ובשלוח י"י אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתוב ותמרו את פי י"י אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקולו, הוראה שהיתה מצוה לא יעוד והבטחה. וזו היא שהחכמים קורין אותה (סוטה פ"ח מ"ו) מלחמת מצוה. וכך אמרו בגמר סוטה (מד ב) אמר רב יהודה מלחמת יהושע לכבש דברי הכל חובה מלחמת דוד להרווחה דברי הכל רשות. ולשון ספרי (שופטי' יז יד) וירשתה וישבת בה בזכות שתירש תשב. ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבע' עממים שנצטוו לאבדם שנ' (ס"פ שופטי') החרם תחרימם. אין הדבר כן. שאנו נצטוונו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים עמהם ונעזבם בתנאים ידועים אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דב"ר שופטי') הגרגשי פנה והלך לו, ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארצם זו אפריקי, נצטוונו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים אם רצו אחר כן שבטינו לעזוב את הארץ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים. שנצטוונו בכיבושה ובישיבתה. ומאמרם מלחמת יהושע לכבש תבין כי המצוה הזו היא בכבוש. וכן אמרו בספרי (ס"פ עקב) כל המקום אשר תדרוך כף

רגלכם בו לכם נתתיו כאשר וכו' אמר להם כל המקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם או רשות בידם לכבוש חוצה לארץ עד שלא יכבשו א"י תלמוד לומר וירישתם גוים גדולים ועצומים ואחר כך כל המקום אשר וכו'. ואמרו ואם תאמר מפני מה כיבש דויד ארם נהרים וארם צובה ואין מצות נוהגות שם, אמרו דוד עשה שלא כתורה התורה אמרה משתכבשו א"י תהיו רשאים לכבוש חוצה לארץ והוא לא עשה כן. הרי נצטוינו בכיבוש בכל הדורות. ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו (ת"כ בהר פ"ה ה"ד וכע"ז כתובו' קי ב, וש"ג, מלכים ספ"ה) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת י"י לאמר לך עבוד אלהים אחרים וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי (ראה יב כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות אמרו וישבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה:

### 36. שו"ת רשב"ש סימן ב

אין ספק שהדירה בא"י היא מצוה גדולה בכל זמן... וא"ז, הרמב"ן ז"ל, מנה אותה מכלל מ"ע... אמנם מצוה זו אינה מצוה כוללת לכל ישראל בגלות החל הזה. אבל היא נמנעת כלל, כשז"ל בגמ' כתובות פ' האחרון, שהיא מכלל שבועות שהשביע הב"ה את ישראל, שלא ימהרו את הקץ ושלא יעלו בחומה... אמנם מצוה היא על כל יחיד לעלות לדור שם.

### 37. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנד

(נב) והנה לפי"מ שבארנו דקרא דהשבעתי קאי על כל הארצות [וכל הגליות] יש ליתן טוב טעם על כל הגדולים שלא עלו לא"י. והחבר הודה למלך כוזר ואמר הובשתי מלך כוזר. ובאמת לכאורה הוא שאלה גדולה איך עברו כולם מ"ע. ולפמ"ש י"ל דכיון דהשבועה היא על כל הארצות. אלא דיחידים מותרין לעלות ואין השבועה רק שלא יעלו כולם ביחד. מ"מ א"א שיהי' חיוב על יחידים לעלות. דא"כ שוב יהי' חיוב על כל ישראל על כל יחיד ויחיד בפ"ע וזה א"א דהכל ביחד היינו בחומה דאסור. ואם ילכו יענשו בסילוק השגחה כנ"ל. וא"ת שילכו זה אח"ז. מי יקדים ומי יאחר. ובכל אחד נאמר זריזין מקדימין. נמצא שעולין הכל ביחד ע"כ אין חיוב על שום יחיד:

### 38. תחומין / כרך י / הרב שלמה יוסף זווין זצ"ל / המדינה העברית וקדושת הארץ

הסביר יותר בשו"ת "ישועות מלכו" (סימן טו) שעיקר המצוה של הירושה והישיבה הוא שנהיה "כאדם העושה בתוך שלו", ושהארץ תהיה "תחת ירושתנו" ולא שנבוא "ביאה ריקנית". אמור מעתה, שלשיא של מצוה זו בכל שלימותה ובכל הדרה אי אפשר היה להגיע בכל משך זמן הגלות עד עכשיו, עם הקמת המדינה, בין באיכות - מבחינת הבעלות העליונה על הארץ ושחרורה המלא, ובין בכמות - מצד ההיקף הגדול של שטחי הארץ המשתחררים. ודבר שאין צריך להיאמר הוא, שכל אלה שסייעו ושמייעים ושיסייעו להקמת המדינה ולהגשמתה ויסודה הרי הם משתתפים בקיומה של אותה מצוה, השקולה כנגד כל המצוות שבתורה (ראה ספרי דברים יב, כט; תוספתא ע"ז פ"ה; רמב"ן ויקרא יח, כה).

### 39. מגילת אסתר מצוות עשה מצווה ד

נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמצוות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודו וכל זמן שלא גלו מארצם אבל אחר שגלו מעל אדמתם אין מצווה זו נוהגת לדורות עד עת בא המשיח כי אדרבא נצטוינו לפי מה שאמרו בסוף כתובות (דף קיא) שלא נמרוד באומות ללכת לכבוש את הארץ בחזקה והוכיחו מהפסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו' ודרשו בו שלא יעלו ישראל בחומה וזה שאמר הרמב"ן שהחכמים אמרו כי כיבוש הארץ היא מלחמת מצווה זהו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות ומה שאמר עוד שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ זה דווקא בזמן שבית המקדש קיים אבל עכשיו אין מצווה לדור בה וכן פרישו התוס' שם גבי הוא אמר לעלות ועוד ראייה שאין בו מצווה ממה שאמרו ג"כ התם כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בכלה יובאו ושמה יהיו ואם היתה מצווה בדירת א"י בכל הזמנים איך יבוא נביא אחר משה לסתור את דבריו והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכ"ש לסתור.

### שאלות לעיון והרחבה

הסבר מהי נקודת המחלוקת בין דברי המגילת אסתר לבין דברי הרמב"ן בעניין מצוות העליה לארץ בזמן הזה וכיצד מסתדר הרמב"ן והפוסקים כמותו עם דין שלושת השבועות המובא לעיל

**שיטת ר' חיים המופיע בתוס'**

**40. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קי עמוד ב**

מתני'. הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין, הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין, אחד האנשים ואחד הנשים. נשא אשה בא"י וגרשה בארץ ישראל - נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בקפוטקיא - נותן לה ממעות ארץ ישראל. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בארץ ישראל - נותן לה ממעות ארץ ישראל, רבן שמעון בן גמליאל אומר: נותן לה ממעות קפוטקיא. נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בקפוטקיא - נותן לה ממעות קפוטקיא.

גמ'. הכל מעלין לאתווי מאי? לאתווי עבדים. ולמאן דתני עבדים בהדיא, לאתווי מאי? לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה. ואין הכל מוציאין לאתווי מאי? לאתווי עבד שברח מחוצה לארץ לארץ, דאמרינן ליה: זבניה הכא זיל, משום ישיבת ארץ ישראל. הכל מעלין לירושלים לאתווי מאי? לאתווי מנוה היפה לנוה הרעה. ואין הכל מוציאין לאתווי מאי? לאתווי מנוה היפה, ואידי דתנא רישא אין מוציאין, תנא סיפא נמי אין מוציאין. ת"ר: הוא אומר לעלות, והיא אומרת שלא לעלות, ואם לאו - תצא בלא כתובה, היא אומרת לעלות, והוא אומר שלא לעלות - כופין אותו לעלות, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה. היא אומרת לצאת, והוא אומר שלא לצאת - כופין אותה שלא לצאת, ואם לאו - תצא בלא כתובה; הוא אומר לצאת, והיא אומרת שלא לצאת - כופין אותו שלא לצאת, ואם לאו - יוציא ויתן כתובה... ת"ר: לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה, שנא': +ויקרא כ"ה+ לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים, וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים; וכן בדוד הוא אומר: +שמואל א' כ"ו+ כי גרשוני היום מהסתפה בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים.

**41. תוספות מסכת כתובות דף קי עמוד ב**

הוא אומר לעלות כו' - אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין ליהרהר בהם ולעמוד עליהם.

**42. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנד**

ד' ומ"ש שם עוד בעל מגלת אסתר דברי התוס' גבי הוא אומר לעלות דאין מצוה בזה"ז. ליתא דזה משום סכנת דרכים כמבואר בדבריהם. וגם הר"ר חיים שכתבו התוס' בשמו לא כתב רק משום דאין אנו יכולין ליהרהר הא אם יכולין ליהרהר מצוה ומצוה. וגוף דברי התוס' בשם הר"ר"ח כתב המהרי"ט שתלמיד טועה כתבו ואינם דברי מהר"ח כלל.

**43. פתחי תשובה אבן העזר סימן עה ס"ק ו**

עבה"ט לענין אם בזה"ז מצוה לעלות לא"י כו' ועיין בתשו' מעיל צדקה סי' כ"ו אודות שלשה חברים שרצו ליסע לא"י הם ונשיהם ובניהם הקטנים בני שנים ושלוש שנים והב"ד שבעירם רוצים לעכב על ידם שלא ליסע עם בנים הקטנים מחשש סכנה פן לא יוכלו לסבול צער טלטול הדרך ונענוע הספינות ושינוי האויר ושאלו האנשים ההמה אם ימנעו מנסיעה זו או לא ואם יחושו לגזירת ב"ד בזה. והשיב לענין אם בזה"ז מצוה להעלות לא"י הנה הרמב"ן מנה מצוה זו בכלל מצות מקרא דוירשתם אותה וישבתם בה וכי היא שקולה נגד כל המצות (כדאיתא בספרי) וגם התה"ד בפסקיו סי' פ"ח הפליג בה איברא התוס' בכתובות בשם ר"ח כהן כו' אמנם הרי"ט בתשו' סי' כ"ח ובחי' לכתובות הוכיח דאיזה תלמיד טועה כתבו על שם התוס' ולא דסמכא היא כלל והדין עמו וכ"כ בעל נתיבת משפט וא"כ כל הזמנים שוים לקיום מצוה זו וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שכתבו שכופין האשה שתעלה עמו כפשטא דמתני' א"כ ודאי דלא ס"ל הא דר"ח כהן וגם מ"ש התוס' שם דאינו נוהג בזמה"ז דאיכא סכנת דרכים הא ודאי דאף בזמן הבית כל שהיה בו משום סכנה גלויה לא נאמר לכופף לעלות וזה משתנה לפי הזמן וכבר כתב המבי"ט ח"ב סי' רי"ו הכלל בזה כשכל הסוחרים אינם נמנעים יכולים לכופף כו' ובענין שחששו ב"ד הנ"ל כי הי' סכנה לקטנים ז"א דא"כ ה"ל למתני' או חד מפוסקים למימר דאם באה מחמת טענה מחמת בנים הקטנים שומעין לה א"ו זה אינו כי אין סכנה פרטיית לקטנים יותר מלגדולים כי מצד סכנת טביעה ושביה ולסטים הרי קטן וגדול שם הוא ואם מטורח הנענוע הרי הקטנים בטבעם קלי התנועה וכן מבואר בתשו' הר"ם מרוטנבורג סי' ר"ג כו' (ע' בש"ך יו"ד סי' רכ"ח ס"ק צ"ז) וגם הרבנים היושבים על איי הים כתבו שעניניהם ראו בכל יום נוסעים דרך ים לקצוי ארץ עם ילדים קטנים כו' ולכן נראה דאף אם יגזור ב"ד שבעירם שלא לנסוע מטעמים הנ"ל רשאים לסמוך על אלו אשר עיניהם ראו ההיפך כי לא ראינו אינו ראייה והרי זה כהורו ב"ד ששקע' חמה והי' לפנינו דאין זה הוראה ואם לחוש שלא להמרות פי ב"ד מפני הכבוד כבר כ' המבי"ט סי' קל"ט דאין לחוש בזה לכיבוד אב ואם החמור' (צ"ע בתשב"ץ ח"ג סי' רפ"ח שלא כ' כן ע"ש וע' קדושין ל"א ע"ב) מכ"ש לגדרי ב"ד וכבר אישתמיט ר' זירא מרב יהודא רביה דבעי למיסק לא"י. אמנם כן צריך בתחלה תנאי אחד. שיהיה לו מקום מוכן להיות מצוי לו שם פרנסתו בריוח וכמ"ש התה"ד שם ובכל בו וגם בתשב"ץ כ' דכל שאין לו שם פרנסה מוכנת מעבירו על דעתו וע"ד קונו ח"ו כו' והלא יוצאין מא"י לה"ל ללמוד תורה מרביו מכ"ש שלא לנסוע לכתחלה במקום שאין לו הכנה ללמוד. והכלל בזה אשרי הזוכה לכך ואינו נצרך לבריות ומתפרנס שם אפי' חיי צער ויעבוד השם אבל אין כל אדם זוכה לכך וכבר נהגו העם שאינם נוסעים עם בנים קטנים והכל בשביל קושי השגת הפרנסה שם וחוב הוא לקטנים וח"ו יש לחוש שיצאו לת"ר עד לא יחזק שכלם עליהם לסבול חיי צער. ועכ"פ אלו הנוסעים לשם וצריכים עי"כ להתפרנס מן הצדקה

ואילו היו בח"ל היו יכולים להתפרנס ממעשה ידיהם לא טוב עושין כי גדול הנהנה מיגיע כפו וצוה לנו ז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וצריכין להתיישב בזה כי הדבר שקול ואין לי בו הכרע עכ"ל ע"ש (וע' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סימן ר"ה ור"ו ובתשובת חתם סופר חי"ד סימם רל"ד וגם בחלק אה"ע סימן קל"ב שהובא לעיל סימן ע' סק"ד). ועמ"ש לעיל סימן א' ס"ק ט"ז ולקמן סימן קנ"ד ס"ק כ"ה:

### שאלות לעיון ולהרחבה

**חשוב מהם הקשיים העולים משיטתו של הרב חיים המובא בתוספות בעניין מצוות ישוב הארץ בזמן הזה, הואם דבריו שייכים בימינו**

### שיטת הרמב"ם

#### 44. רמב"ם הלכות אישות פרק יג הלכה כ

אמר האיש לעלות לארץ ישראל והיא אינה רוצה תצא בלא כתובה, אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויתן כתובה, והוא הדין לכל מקום מארץ ישראל עם ירושלים, שהכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין משם והכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין משם.

#### 45. רמב"ם הלכות עבדים פרק ח הלכה ט

עבד שאמר לעלות לארץ ישראל כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלוהו לשם, רצה האדון לצאת לחוצה לארץ אינו יכול להוציא את עבדו עד שירצה, ודין זה בכל זמן אפילו בזמן הזה שהארץ ביד עכו"ם.

#### 46. שו"ת אבני נזר יורה דעה סימן תנד

(ד... והנה נעלם ג"כ מבעל מגלת אסתר דברי הרמב"ם בה' עבדים שגם בזה"ז כופה העבד את רבו לעלות. וגוף דבריו שאמר שמה שלא מנה הרמב"ם ישיבת א"י משום שאינה נוהגת בזה"ז ולא הוה מצוה נוהגת לדורות. אינו כלום. דא"כ למה מנה תרומות ומעשרות וחלה שאינן נוהגין בזה"ז. ואפ"י בימי עזרא לא נהגו מה"ל לדעת הרמב"ם. והדבר פשוט שמצוה שנוהגת לימות המשיח חשיב נוהגת לדורות: (ה) ואמנם טעם הרמב"ם נ"ל דהנה במצוה ל"ג כתב הרמב"ן שלדעתו ימנה עשיית ארון וכפורת מצוה בפ"ע והמגלת אסתר כתב מפני שארון נגזר ולעתיד לבוא יתגלה ולעולם לא יצטרך לעשות אחר. ואין דבריו נכונים בעיני שהרי הרמב"ם מנה מצות החרם תחרימם דז' אומות ול"ל דלא תחיל כל נשמה. וכתב דאף שכבר אבד זכרם חשיב נוהגת לדורות משום שאלו ה' בעולם היינו מצווין להחרימם. וכ"ש שמתעם זה ימנה עשיית ארון וכפורת משום שאלו ה' נאבד היינו מצווין לעשות אחר:

(ו) אך התירוץ הנכון מ"ש בס' מעיין החכמה סי' ע"ד משום שעיקר תכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת כדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. וכבר אמרו מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים. ולסבת זה ארון תשעה וכפורת טפח וכתוב ונועדתי לך וגו'. ועוד הביא פסוקים מדברי קבלה המורים שתכלית ביהמ"ק לצורך ארון וכפורת ע"כ אין למנותם לשתי מצוות. ומנה ביהמ"ק שהיא מצוה לעצמה והוא לצורך ארון וכפורת ע"ש דבריו כי נעמו. וזה עצמו נ"ל הטעם בענין ישיבת א"י דמצוות החרם תחרימם היא כדי שאנחנו נשב בארץ שהרי יהושע שלח פרגמטוטין מי שרוצה לפנות יפנה הגרגשי עמד ופנה ולא עשה לו כלום ע"כ לא נמנה החרם תחרימם וישיבת א"י לשתיים. ומנה רק מצוות החרם תחרימם. והרמב"ן לטעמי' שמנה עשיית ארון וכפורת [הגם שבמנין ששכח הרמב"ם לא מנה. היינו דלא ברירא לי' אולי הוא בכלל משכן] ע"כ מנה גם ישיבת א"י וזה פשוט:

#### 47. שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סימן מה - קונ' אורחות המשפטים פרק יב

אזכיר בנוגע לזה רק מה שראיתי בשו"ת תולדות יעקב (מבעל שארי יעקב), חזו"מ סי' ח' שעמד על המחקר על שהרמב"ם השמיט ממניין מצוותיו מצוות יישוב א"י, שרבות דיברו על כך הפוסקים ומבאר, ודומה דמטו לה גם משמיה דמרן הגרא"י קוק ז"ל, מפני שכבר כלל לנו הרמב"ם בשרשים שלו, בשורש ד - ה, שאין למנות ציוויים הכוללים התורה כולה או מצוות הרבה, כאילו יאמר עשה כל מה שציוויתך, ומשום כך לא מנה גם מצוות יישוב ארץ ישראל במצוות עשה, מפני שהיא מצווה שכוללת הרבה מצוות ביחד, כמו שאמרו מ"מ צותה תורה לישב בארץ כדי לקיים מצוותיה, הרי מצווה זו של ישיבת א"י היא מצווה כזו אשר ע"י נעשות מצוות הרבה ונקראת מטעם זה מצווה כוללת ומצווה כזו לא חשב הרמב"ם במנין המצוות שלו. ויש להוסיף על כך, שמצינו להראשונים שמבארים, שגם כל עיקר מצוות התורה ביסודיותם וכמאמרם ותיקונם כולן אך בארץ הן, הדברים מבארים ברמב"ן על התורה בראשית כ"ו, ה': ויקרא י"ח, כ"ה. ובשו"ת הרשב"א, א', סי' קל"ד, מבאר על פי זה ענין מאמרם ז"ל בכתובות ק"י, ב', שכל הדר בחוץ לארץ כמי שאין לו אלוה. והרי הרמב"ם פסק מאמר זה כהלכה פסוקה בה' מלכים ה', י"ב, שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה [ואכמ"ל בשינויי הלשונות בזה, שבגמ' ובתורת כהנים פ' בהר כ"ה ל"ח ובהרכבת הלשונות שיש בזה בדברי הרמב"ם שם]

**48. שו"ת הרשב"ש סימן א**

וצריך לעיין למה כופין אחד אנשים ואחד נשים, ומהיכן יצא לנו שרש הדין הזה. ונ"ל שהטעם הוא משום דשיבת ארץ ישראל מצוה היא ונפקא לן מקרא דכתיב בארץ ישראל וירשתם אותה וישבתם בה. וכן כתב ג"כ הרמב"ן זכרונו לחיי העולם הבא בחידושי התורה בפרשת ואלה מסעי, וגם בספר המצוות שלו במצות רביעית שהסכים הוא זכרונו לברכה למנות להשלים מנין רמ"ח מצות עשה מחמת אותן שסלק הוא ממה שמנה הרמב"ם ז"ל בספר המצוות שלו, והאריך להביא ראיות על זה איני צריך לכותבן כאן. ובסוף דבריו כתב כי זה שאמרו כל הדר בח"ל כמי שאין לו אלוה, וכן כל אותם הפלגות שנאמרו שם, מטעם מצוה זו [כלומר כל מה שהפליגו בסוף כתובות בענין ארץ ישראל, הם מחמת מצוה זו], והסכים עמו במנין מצוה זו א"א מהרשב"ץ ז"ל בספר זוהר הרקיע שלו. ואפילו למי שאינו מונה אותה מצוה דאורייתא, מ"מ ישיבת הארץ מצוה היא, ואם אינה לדעתם מן התורה היא להו מדרבנן, שאל"כ למה כופין, ומפני כן החמירו בדין העליה הזו, מפני שהיא צורך הישיבה, שאם לא יעלה לא ישב.

**49. שו"ת הרשב"ש סימן ב**

אין ספק שהדירה בא"י היא מצוה גדולה בכל זמן בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, וא"ו הרמב"ן ז"ל מנה אותה מכלל מצות עשה כמו שנאמר וירשתם אותה וישבתם בה, וכן היא דעת א"א הרשב"ץ ז"ל בספר זוהר הרקיע שחיבר. ואף לדברי הר"מ ז"ל שלא מנאה מכלל מצות עשה, מ"מ אם אינה מצוה נמנית היא מצוה מדרבנן, וזה מזולת תועלות אחרות נמשכות ליושב בה.

**שאלות לעיון ולהרחבה**

**הסבר מהי שיטת הרמב"ם ביחס למצוות ישוב הארץ בזמן הזה לפי כל אחד מהפוסקים הנ"ל (מגילת אסתר, אבני נור, ציץ אליעזר, רש"ש בסימן א, רש"ש בסימן ב)**

**שיטת הריטב"א**

**50. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף לח עמוד א**

ומיהו תמיהא מילתא על מה שמכו העולם לגור בזמן הזה במצרים כגון הרמב"ם ז"ל וכמה גדולים אחרים, ויש אומרים שאותן עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו ואלו עיירות אחרות הן שנתיישבו אחרי כן, וה"ר אליעזר ממיץ תירץ שלא אסר הכתוב אלא להולך בדרך ההוא שמארץ ישראל והמדבר למצרים דהכי כתיב קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, והנכון יותר שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ.

**51. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן קב**

ובדבר שאלתך אם יש מצוה עכשיו לדור בא"י כהרמב"ן או כהר"ח חיים בתוס' כתובות דף ק"י דאינה מצוה בזה"ז. הנה רוב הפוסקים סברי דהוא מצוה. אבל פשוט שאין זה בזה"ז מצוה חיובית שעל הגוף דא"כ היה ממילא נמצא שאסור לדור בחו"ל משום שעובר על עשה כמו מי שילבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית שיש איסור ללבוש כדי שלא יעבור על עשה דציצית, ולא הוזכר איסור אלא על הדר בא"י שאסור לצאת ע"מ לשכון בחו"ל ברמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט, וג"כ הא ודאי אינו איסור לאו ואם היה איסור גם לאנשי חו"ל הי"ל לרמב"ם לומר סתם אסור לשכון בחו"ל אא"כ חזק בא"י הרעב משמע דרק ליושבי א"י יש איסור שאסרו חכמים אבל מצד העשה אינה חיובית אלא כשדר שם מקיים מצוה. ובחידושי הארכתה הרבה בדברי ר"ח שבתוס' כתובות. וכיון שאינה מצוה חיובית יש ודאי להתחשב בהחשש של הר"ח בתוס' אם יוכל ליהזר במצות התלויות בארץ, והנני הדו"ש ומברך אותך, משה פיינשטיין

**שאלות לעיון ולהבהרה**

**הסבר מהו גדר מצוות ישוב אי בזמן הזה לדעת הריטב"א?  
האם ניתן ללמוד דעתו של הרב פיינשטיין מדברי הריטב"א?  
חשוב האם בימינו שייכים דברי הריטב"א הלכה למעשה?**

**עליה לארץ מצווה או הכשר מצווה**

**52. שו"ת הריב"ש סימן קא**

אם מותר לצאת בשיירא עם אורחת ישמעאלים במדבר הגדול והנורא, והכל יודעין שצריכין לחלל שבת בפרהסיא, לרכוב וללכת בשיירא, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב שם במדבר לבדם ואני השבתי לו, וזה לשון תשובתי: דבר זה מתורת הרי"א"ף והרמב"ם ז"ל לא למדנו, אבל מתורת הר"ז הלוי ז"ל למדנו. כי ההיא דגרסינן בפ"ק דשבת (ט): ת"ר: אין מפליגין בספינה פחות מש"י =משלשה ימים= קודם לשבת, הרי"א"ף ז"ל

פירשה: מפני עונג שבת. שהמפרש בים בספינה, כל שלשה ימים אין דעתו מיושבת עליו, וכדי שלא יצטער בשבת, אסרו עליו בפחות משלשה ימים קודם השבת. כמ"ש זה בהלכות בארוכה, וכן פירשה הרמב"ם ז"ל (בפ' שלשים מה"ש = מהלכות שבת =). אבל הרב בעל המאור ז"ל כתב טעם אחר, בין בזו, בין במה שאמרו: אין צרין על עיירות של כותים, דכולהו מקום סכנה הוא, וכל ג' ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש. וה"ה להפריש במדברות, ולכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת; עכ"ל... ומ"מ, בין מפני עונג שבת, כפירש הרי"א ז"ל, בין מפני חלול שבת לפקוח נפש, כפירוש בעל המאור ז"ל, אינו אסור להפליג בספינה פחות משלשה ימים אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה, מותר... ואחרי שלדבר מצוה מותר אפ"ל בע"ש, אין ספק שהעליה לארץ ישראל מצוה היא. ורז"ל אמרו בפ' שני דייני גזירות (ק:), שהדר בחוצה לארץ כו'. וכן אמרו שם: כל המהלך ד' אמות בארץ ישראל, מובטח לו שהוא בן העה"ב. ומה שהיה אומר הנביא לבני הגלות: בנו בתים וכו', זה היה מפני הגלות שנגזר עליהם, ומי שהגלם לא היה מניחם לשוב, עד שעלו ברשות כורש. וגם עתה, אחת משלש שבועות שהשביע הקב"ה לישראל שלא יעלו כחומה. וכן אין לומר שאין העליה מצוה, כי אם הישיבה, שהרי העולה על דעת להתישב נקרא עוסק במצוה; כמ"ש רז"ל בפ"ק דחולין (ז), במעשה דגינאי נהרא: הוה ההוא גברא דהוה דרי חטי לפסחא, אמר לו: חלו\*ק נמי להאי דבמצוה קא עסיק. וכן התיר ביוה"כ להולך להקביל פני רבו, או לשמוע דרשה, לעבור במים עד צוארו. וכן להולך לאכול סעודת ארוסין בבית חמיו, התירו שלא לחזור לביתו לבער החמץ, אלא מבטלו בלבו (פסחים מט); ואם הולך לדבר הרשות יחזור מיד! הנה, שבכל אלו, אע"פ שאין ההליכה עיקר המצוה, מ"מ, כיון שהולך לעשו' המצוה, נקרא עוסק [במצוה]; וכ"ה בהולך לעלות לא"י.

### 53. שו"ת הרשב"ש סימן ב

מי שנדר לעלות לארץ ישראל ונתחרט אם יכול לישאל על נדרו... על כן נדר או שבועה זו אין להם היתר, אבל אין למהר אותו עד שימצא דרך, שהרי בפרק מרובה אמרין מי שנדר ליקח בית ולישא אשה בא"י אין מחייבין אותו ליקח מיד אלא עד שימצא את ההגון, וכ"כ הר"מ ז"ל בפ"ה מהלכות נדרים. ואם יש סכנות בדרכים א"צ היתר כלל לפי שאינו מוציא את ההגון. ואחר שכתבתי זה ראיתי תשובה להרא"ש ז"ל שהנודר לעלות לא"י שיכול לישאל על נדרו, ונראה שטעמו ז"ל הוא משום שהעליה עצמה אינה אלא מכשירי מצוה. הא למה הדבר דומה לנשבע שלא יעשה סוכה ולא לאפות מצה בליל הפסח ושלא ישב בצל סוכה שאמר בירושלמי שלוקה ועושה מצותו, דאם איתא שהנודר שלא לקנות המכשירים הוא כנשבע לבטל המצוה, אדנקיט לה תלמודא דבני מערבא במצוה עצמה לינקטה במאי דעדיף מינה דהיינו המכשירים, ואנא אמינא אם במכשירים לוקה ועושה כ"ש במצוה עצמה, אלמא מדנקיט לה במצוה עצמה ולא במכשיריה משמע דדוקא בנשבע לבטל המצוה עצמה דלוקה ומקיים מצותו אבל בנשבע על המכשירים לא לקי כלל ומקיים הוא שבועתו. אם כן כיון שאין במכשיריה מצוה, והעליה לא"י אינה גוף המצוה אלא מכשירים שאין המצוה אלא הדירה בארץ כדכתיב וירשתם אותה וישבתם בה כמו שכתב הרמב"ן א"ז ז"ל והסכים עמו א"א הרשב"ץ ז"ל, א"כ הנשבע לעלות לא"י יכול לשאול על נדרו ואינו כנשבע לקיים את המצוה שאינו יכול לישאל כמו שכתבתי, אלא אם נשבע שידור בא"י ורוצה לישאל אז אין מתירין לו כפי סברתי שכתבתי ותו לא מיד.

### שאלות לעיון ולהרחבה

**האם מצוות ישוב הארץ הינה מצווה או הכשר מצווה בלבד לפי הרי"ש ולפי הרשב"ש?**

### מקורות נוספים להרחבה

- שיחות הרצי"ה ארץ ישראל- שלמות הארץ (עמודים 97-106) במאמר זה מבאר הרצי"ה את דעתו ביחס לשלושת השבועות לשיטת הרמב"ן ושיטת הרמב"ם ביחס למצוות ישוב הארץ בזמן הזה
- אנציקלופדיה תלמודית כרך ב ערך א"י פרק ג. ישיבתה, ישובה ושאר דיניה. בחלק זה מבוארים באריכות השיטות השונות ביחס למצוות ישוב הארץ בעת הזו
- שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סימן מח - קונ' אורחות המשפטים פרק יב במאמר זה מבאר המחבר באריכות את מצוות ישוב הארץ וכיבושה, בפרט את גדרי קיום מצווה זו לאחר קום המדינה.
- תחומין כח- הרב איתם הנקין- במאמר זה מביא המחבר את השיטות השונות בראשונים בדבר תוקפה של מצוות ישוב א"י וכיבושה